

УДК 930.24:271.4](477) «1939/1991»

Петро Опанащук,

кандидат історичних наук, доцент

Житомирський державний університет

імені Івана Франка

**РАДЯНСЬКИЙ ПЕРІОД В ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ
ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ У ВІТЧИЗНЯНІЙ
ТА ЗАРУБІЖНІЙ ІСТОРІОГРАФІЇ**

**Тарас Пшеничний. Українська греко-католицька церква (1939 – 1991 рр.):
історіографія. Монографія. Київ: ФОП Блохін О.А., 428 с.**

Незалежність, яку здобуло українське суспільство у 1991 р. стала поступом до відродження його державності, до пробудження його самоідентичності. Різні чинники передували цьому і усі вони увінчані трагізмом, героїзмом і великою жертовністю народу. Не було такого суспільного інституту, якого б не торкнулася радянська тоталітарна машина. Серед них виключенням не стала й Українська греко-католицька церква, яка наприкінці 1930-х – на початку 1940-х рр. виявилася єдиним національним острівцем українського національного духу, захисником народу, промоутером справедливості та гуманізму. Монографія Т. Пшеничного «Українська греко-католицька церква (1939 – 1991 рр.): історіографія» є представленням історичної думки про місце Української греко-католицької церкви в умовах радянської окупації західноукраїнських земель після 1939 р.

Історіописання про одну з найчисельніших вітчизняних церковних конфесій, Українську греко-католицьку церкву, є сьогодні вкрай актуальним. Події, які відбуваються на церковній карті Української держави, стимулюють досліджувати процес становлення не лише політичних інститутів, але й церковних. В умовах інформаційної війни, яку нав'язує українському

суспільству політична еліта Російської Федерації, агресивна пропаганда «Русского міра», спрямованого на анексію українського церковного простору, лише актуалізує вивчення національної церковної історії. В контексті аналізу цілого механізму репресивних заходів спрямованих проти українства у середині і другій половині ХХ ст., нині доволі важливим є висвітлення історичної думки про знищення націєтворчих ініціатив українського народу на прикладі ліквідації Берестейської та Ужгородської церковних уній у 1946 та 1949 рр. Адже історіографія УГКЦ в радянську добу – це одна з малодосліджених сторінок вітчизняної історії.

Перехід від тоталітаризму до плюралістичної демократії в Україні на зламі 1980-х – 1990-х років, трансформація соціальних структур суспільства, посилення процесів соціальної диференціації, відродження церковного життя створили основу для повернення із забуття подій і фактів, які тривалий час приховувалися від громадськості. Це знайшло відображення у виникненні цілого руху за легалізації греко-католицької церкви. Таким чином, це засвідчило, що церковне життя в УРСР увійшло в нову фазу свого розвитку. Повернення з еміграції греко-католицьких чернечих згромаджень наприкінці 1980-х рр. лише активізувало цей процес, якому вороття вже не було. Важливим чинником виходу УГКЦ з підпілля стали суспільні акції в обласних центрах західної України, зокрема до тисячоліття хрещення Київської Русі у 1988 р. Окрім того, одна з вимог надання греко-католикам легального статусу в СРСР була на озброєнні учасників Української Гельсінської групи, а з 1988 р. Української Гельсінської спілки.

Однак, необхідно відзначити, що стереотипи радянської доби щодо оцінки ролі Української греко-католицької церкви, її єпископату, духовенства та монашества у суспільному житті західноукраїнського населення, а інколи і не лише його, залишаються популярними й досі. А це, у свою чергу, служить виключно на користь тим тенденціям, які спрямовані на розпалювання ворожнечі на українському церковному просторі сьогодні. І лише здорові та національно-спрямовані ініціативи українського суспільства, підтримані

якісними та об'єктивними науковими дослідженнями, можуть створити потужний інформаційний спротив російській пропаганді.

Вдаючись до детального аналізу змісту монографії слід також відзначити, що до заслуг автора слід віднести і те, що йому вдалося не лише представити широкий спектр методологічних прийомів, які застосовуються до такого роду досліджень, але й обґрунтувати їхню доцільність при вивченні історіографії Української греко-католицької церкви в 1939 – 1991 рр. У монографії наголошується, що еволюцію наукових розвідок з церковної історії постійно ставить перед дослідником неухильне завдання – «замислитися перед оцінюючим узагальненням теоретико-методологічних досягнень минулого, побудовою чіткої диференціації тих фундаментальних знань, які ставляться»¹. Окрім цього, автор наголошує, що надмірна гіперболізація важливості окремих методологічних принципів може призвести до продукування вченими однобокого підходу до проблематики, яка вивчається. Для прикладу Т. Пшеничний наводить історіографічний пласт досліджень, який вийшов із клерикального середовища науковців, який сформувався і розвивався в еміграції.

Актуальність монографії засвідчує відсутність спеціальних комплексних досліджень, присвячених темі що досліджується. Автором проведено копітку пошукову роботу при збиранні, класифікації та введенні до наукового обігу широкого спектру джерел. Дослідник відзначає, що питання функціонування інститутів Української греко-католицької в Радянському Союзі, її «катакомбне» існування після ліквідації на Львівському псевдособорі у березні 1946 р. привертають увагу сучасних дослідників, як вітчизняних так і зарубіжних. Окремі з них схильні вважати, що підпілля УГКЦ було явищем, з яким пов'язують функціонування в західних областях УРСР руху спротиву радянській тоталітарній системі. Перші наукові розвідки, присвячені греко-католицькій тематиці у радянську добу, характеризувалися єдністю у ставленні

¹ Пшеничний Т. Українська греко-католицька церква (1939 – 1991 рр.): історіографія. – К.: ФОП Блохін О.А. – С. 19.

дослідників до місця і ролі цієї церкви в суспільному житті. Це було пов'язано насамперед з тим, що їхніми авторами були українські історики в еміграції. Їхні висновки були побудовані на патріотичних переконаннях та національному вихованні. Власне, це засвідчує і той факт, на думку автора монографії, що українська наукова еміграція зуміла доволі сміливо вести інформаційну війну з радянською історичною думкою, яка УГКЦ розглядала як колабораціоніста. Т. Пшеничний здійснив комплексне дослідження історіописання греко-католицької церкви з позиції наукової об'єктивності та критичного аналізу використаних джерел.

Автор демонструє фахову ґрунтовну обізнаність у масиві праць, які частково чи повністю присвячені зазначеній проблематиці. Ним здійснено комплексний аналіз історіографічних джерел, опублікованих документів і матеріалів, дисертаційних досліджень не лише з історії УГКЦ, але Української православної церкви тощо. Це дозволило науковцю визначити цілий пласт недосліджених або малодосліджених проблем з історії греко-католицької церкви в Україні зокрема, та з вітчизняної церковної історії загалом.

Монографія написана на належному науково-теоретичному рівні. Її автор вперше звернувся до таких проблем історіографії, як передісторії ліквідації Української греко-католицької церкви у першій половині 1940-х рр.; масштабів і стихійності репресій проти її єпископату і духовенства у другій половині 1940-х рр.; феномену греко-католицького підпілля; розроблення і популяризація ідеї легалізації УГКЦ українськими дисидентами.

Опираючись на спеціально-історичні методи та принципи наукового аналізу, Т. Пшеничний отримав ґрунтовні, переконливі наукові висновки про стан і ступінь дослідження проблеми на основі наукових надбань історіографії, визначив та обґрунтував основні етапи в дослідженні історії Української греко-католицької церкви у 1939 – 1991 рр., визначив і класифікував джерельну базу дослідження, обґрунтував її вірогідність та репрезентативність, а також ступінь інформаційної насиченості історичних джерел, узагальнив досвід історіографічних розробок та визначив ступінь вивчення в літературі

радянського періоду історії УГКЦ. Отримані результати дослідження сприяють об'єктивному висвітленню питання історіографії цієї церкви у 1939 – 1991 рр. Монографія є цілком завершеним самостійним дослідженням. Вона отримає зацікавлення серед українських науковців, представників Української греко-католицької церкви та усіх тих, хто цікавиться і вивчає історію української церкви й послугує для майбутніх наукових праць з історії Української греко-католицької церкви.

Petro Opanashchuk

PhD, Associate professor

Zhytomyr Ivan Franko State University

THE SOVIET PERIOD IN HISTORY OF UKRAINIAN GREEK CATHOLIC CHURCH IN NATIONAL AND FOREIGN HISTORIOGRAPHY

Taras Pshenechnyi. Ukrainian Greek Catholic Church (1939 - 1991): historiography. Monograph. Kyiv: FOP Blohin O.A., 2017. 428 p.

***Abstract.** The book analyzes scientific papers, available nowadays, that deals with the history of the UGCC. The author indicates the situation of lack of detailed and analytical researches in the historiographical complex of the problem, which is informationally limited and includes many composite works that do not meet the requirements of modern scientific researches. Main attention in the monograph is focused on the historiographical heritage formed by researchers in emigration. The author notes that the patriotic concept of studying the history of Ukraine in general and the history of the Ukrainian church in particular was formed exactly among emigrants. The historiographical analysis is based on special methods of historical and historiographical studies.*

The result of the research contributes to an objective coverage of the issue of historiography of Ukrainian Greek Catholic Church in the period of 1939-1991. The

monography is complete and independent research. The monography can be usefull for ukrainian scientists, represents of Ukrainian Greek Catholic Church and all interested in studying the history of Ukrainian church. The monography can be used for further researches in history of religious movements and organizations in Ukraine

Key words: *Ukrainian Greco-catholic church, historiography, USSR, terror, repressions.*